https://doi.org/10.5281/zenodo.17525311

Ярошенко Тетяна,
канд. іст. н., доцент,
Державна науково-технічна бібліотека України,
ORCID: 0000-0002-2985-2333, e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ В ЕКОСИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

АНОТАЦІЯ. *Рух відкритого доступу та відкритої науки трансформує світовий дослідницький ландшафт, сприяючи відкритості та прозорості наукових процесів. Для України приєднання до цього руху є особливо важливим у контексті інтеграції до Європейського дослідницького простору та післявоєнної відбудови. У статті аналізується роль Державної науково-технічної бібліотеки України як ключового гравця у розбудові національної екосистеми відкритої науки, її внесок у формування політики та культури відкритої науки, виклики та перспективи розвитку. Дослідження базується на аналізі міжнародних та національних документів, статистичних даних та практичного досвіду ДНТБ України. Результати показують, що, незважаючи на прогрес (136 репозиторіїв, понад 90% журналів відкритого доступу), залишаються значні проблеми у впровадженні принципів FAIR, управлінні дослідницькими даними та сприянні розвитку культури відкритої науки серед дослідників.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *відкрита наука, FAIR. ДНТБ України.*

ВСТУП. Рух відкритого доступу та відкритої науки трансформує глобальний дослідницький ландшафт і наукову комунікацію, просуваючи відкритість і прозорість у дослідницьких процесах і результатах. Це сприяє відтворюваності та повторному використанню результатів наукових досліджень, прискорює темпи наукових відкриттів, знижує бар'єри для співпраці та допомагає уникнути непотрібного дублювання. Для України приєднання до руху відкритої науки є особливо значущим через потребу інтеграції української науки в глобальну наукову спільноту, зокрема приєднання до Європейського дослідницького простору, сприяння міжнародній співпраці та покращення оцінки впливу науки на суспільство, особливо в контексті російсько-української війни, а також для задоволення майбутніх потреб післявоєнної відбудови. Незважаючи на складні умови війни, фінансові та ресурсні обмеження й навіть руйнування університетів, науковий сектор України продовжує розвиватися. Наукові дослідження проводяться в понад 350 університетах та понад 100 дослідницьких інститутах. Українські вчені щороку публікують понад 80 000 наукових статей у 1700 українських наукових журналах і понад 4000 у виданнях, індексованих у Scopus та Web of Science.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ. Дослідження базується на аналізі міжнародних та національних стратегічних документів із відкритої науки, зокрема Національного плану відкритої науки (2022), а також досвіду ДНТБ України. Застосовано методи системного аналізу для оцінки актуального стану екосистеми відкритої науки та порівняльного аналізу міжнародних практик.

Мета статті полягає у визначенні ролі ДНТБ України в розбудові національної екосистеми відкритої науки та окресленні стратегічних напрямів розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Українські університети та дослідницькі інститути приєдналися до руху відкритого доступу ще у 2000-х роках. На сьогодні створено 136 репозитаріїв відкритого доступу наукових публікацій, поступово наповнюється Національний репозитарій академічних текстів. Понад 90% українських наукових журналів є журналами відкритого доступу без ембарго або інших обмежень, і приблизно 10-15% дотримуються моделі діамантового відкритого доступу. Після набуття Україною статусу асоційованої країни ЄС одним з її зобов'язань є інтеграція

в Європейський дослідницький простір, що вимагає відповідального підходу до відкритого доступу до публікацій, наукової інформації та результатів досліджень. У 2022 році Україна прийняла Національний план відкритої науки, затверджений Кабінетом Міністрів України. Конкурси на фінансування досліджень із державного бюджету тепер вимагають застосування принципів відкритої науки та управління дослідницькими даними як обов'язкових компонентів.

Однак рух до відкритої науки в Україні залишається відносно новим для багатьох дослідників та установ. Спостерігається помітний брак знань про принципи FAIR та обмежене розуміння практик відкритої науки. Деякі дослідники розглядають вимоги щодо обміну даними як додатковий тягар без прямої користі для своїх досліджень.

Державна науково-технічна бібліотека України займає ключову позицію в розбудові національної екосистеми відкритої науки. ДНТБ України є розробником та координатором науково-інформаційних систем URIS та OUCI, національним координатором доступу до ресурсів EIFL, Research4Life, Web of Science, адмініструє національний консорціум ORCID. Бібліотека є видавцем журналу «Відкрита наука та інновації» (із 2023 р.) та проводить щорічну однойменну міжнародну конференцію (із 2022 р.). У 2025 році бібліотекою розпочато важливі проєкти, спрямовані на просування принципів відкритої науки, розробку модельних політик та інструкцій для різних цільових аудиторій. Плануються створення Національного репозитарію наукових даних України (з використанням FOSS Dataverse) та розробка методології моніторингу ефективності впровадження відкритого доступу. Створено Центр відкритої науки, що проводить навчання та тренінги з питань управління дослідницькими даними.

ВИСНОВКИ. Успішна реалізація місії ДНТБ України у сфері відкритої науки вимагає продовження інвестицій у технологічну інфраструктуру, розширення науково-комунікативних заходів для наукової спільноти, поглиблення міжнародного співробітництва та активної підтримки з боку державних органів. Лише комплексний підхід дозволить Україні стати повноправним учасником глобальної екосистеми відкритої науки та максимізувати переваги від наукових досліджень для суспільного розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жарінова, А., Ярошенко, & Т., Гуменюк, С. (2025). Індекси наукового цитування в Україні та перспективи їх розвитку. Український інформаційний простір, 1(15), 201–214. https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335358
2. Жарінова, А., & Ярошенко, Т. (2023). Депонування результатів інтелектуальної діяльності: виклики й можливості відкритого доступу та відкритої науки для України. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук, 11, 62–81. https://doi.org/10.31866/2616-7654.11.2023.28266
3. Жарінова, А. Г., Цибенко, І., & Мозолевич Г. (2023). Національна електронна науково–інформаційна система: еволюція концепції та досвід реалізації. ДНТБ України. https://dntb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Monograph-2023-2.pdf
4. Ярошенко, Т., Сербін, О., & Ярошенко, О. (2022). Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, 5(2), 277–292. https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132
5. Ярошенко, Т., & Чуканова, С. (2025). Принципи FAIR у науці: формування компетенцій для належного управління даними досліджень. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, 8(1), 223–248. https://doi.org/10.31866/2617-796X.8.1.2025.335555
6. Ярошенко, Т. О., & Ярошенко, О. І. (2024). Актуальні питання оцінювання суспільного впливу наукових досліджень. Наука та наукознавство, 2(124), 52–82. https://doi.org/10.15407/sofs2024.02.052

 ISSN 3083-7243

Yaroshenko Tetyana,
Associate Professor, PhD in History,
State Scientific and Technical Library of Ukraine,
ORCID: 0000-0002-2985-2333, e-mail: t.yaroshenko@dntb.gov.ua

STATE SCIENTIFIC AND TECHNICAL LIBRARY OF UKRAINE IN THE OPEN SCIENCE ECOSYSTEM

ABSTRACT. *The Open Access and Open Science movement is transforming the global research landscape by promoting openness and transparency in scientific processes. For Ukraine, joining this movement is particularly significant in the context of integration into the European Research Area and post-war reconstruction. The article analyzes the role of the State Scientific and Technical Library of Ukraine as a key actor in building the national Open Science ecosystem, its contribution to shaping policies and culture of Open Science, challenges and development prospects. The study is based on analysis of international and national documents, statistical data and practical experience of SSTL Ukraine. Results show that despite progress (136 repositories, over 90% open access journals), significant challenges remain in implementing FAIR principles, research data management and fostering Open Science culture among researchers.*

KEYWORDS: *Open Science, FAIR, SSTL.*